

ARUANNE

lähetest Chişinăusse (Moldova) osavõtuks rahvusvahelisest konverentsist "The Future of the Struve Arc"
ajavahemikul 26.09.04 – 30.09.04

Konverents oli mõeldud jätkuna 2002.aastal Tallinnas toimunud konverentsile "Struve Arc – 150" ja eelmisel aastal Valgevenes toimunud konverentsile. Juba 2002.a. oli kerkinud üles küsimus Struve meridiaanikaare mõõtmise säilinud punktide lülitamisest UNESCO maailmapärandi nimekirja. Eelmisel aastal Valgevenes toimunud konverentsil teatasid soomlased, et nad selle pöördumise UNESCO poole ette võtavad. Praeguseks on vastavad dokumendid UNESCOle esitatud ja ekspert hr. Willem J.H. Willems Hollandi Riiklikust Arheoloogiainspeksiioonist käis 2004.a. ICOMOS'e (International Council of Monuments and Sites) palvel

Konverents tööhoos. Vasakult K. Pärtna, H.-F. Wennström, A. Ohlsson, S. Nagorneac ja V. Filenco.

tutvumas säilinud mõõdupunktide olukorraga kõigis kümnes riigis, mida Struve meridiaanikaar läbib: Norra, Rootsi, Soome, Venemaa, Eesti, Läti, Leedu, Valgevene, Moldova ja Ukraina. Tema ettekanne UNESCOle on aluseks 2005.aasta juulis Lõuna-Aafrikas Durbanis kokku tuleva WHC (World Heritage Centre) otsuse moodustumisele.

Konverents toimus Chisinaus, "Jolly Alon"i hotellis. Osa võtjaid oli 30 – Soomest 2, Norrast 1, Rootsist 2, Eestist 2, Lätist 1, Leedust 2, Venemaalt 2, Ukrainast 1, Geodeetide rahvusvahelisest föderatsioonist 1, ICOMOSest 1 ja ülejäänud osavõtjad olid Moldovast (osavõtjate nimestiku koopia lisatud). Valgevene esindaja puudus.

Struve kaare punkt Rudy's. Tähise kõrval vasakult: S. Grigan ja M. Ovdii.

Konverentsi avamiseks oli kohale kutsutud Moldova peaministri asetäitja, kes siiski ei ilmunud. Avakõne pidas Stefan Crigan, kes on Moldova Maa-ameti peadirektori asetäitja. Koosolekut asus juhatama Jarmo Ratia, kes on Soome Maa-ameti peadirektor ja EuroGeographicsi president (EG on sisuliselt Euroopa riikide maa-ametite liit). Ta teatas, et 1/3 säilinud Struve punktidest asub Soomes, paljud neist raskesti ligipääsetavates kohtades. Sellest hoolimata on nad Soomes seadusega kaitstud.

Seejärel esines Soome peageodeet Pekka Tätilä, kes teatas, et 28.01.2004 tegi Soome UNESCOle

ettepaneku võtta Struve meridiaanikaare mõõtmine maailmapärandi nimekirja. Sellele järgnes dokumentatsiooni täpsustamine, mis lõppes 26.03.2004 ja kogu täielik esildis läks ICOMOSi.

Järgmise ettekande pidas Willem J.H. Willems, kes on erialalt arheoloog ja kes andis ülevaate ICOMOSi hindamisprotsessist. Kõigepealt uuritakse spetsialistide abil asja tähtsust ja alles seejärel saadetakse ekspert kohale asja ülevaatamiseks. Tema tegi seda selle aasta augustis. Tavaliselt kestab selline ülevaatus kolm päeva, mille kestel kohtutakse vastava riigi kultuuriministriga. Tema andmetel pole WHC praegu rahul sellega, et maailmapärandi nimekirjas on liiga palju läänemaailma objekte ja et kogu nimekirja tuleks laiendada teaduse ja tehnika saavutuste jäädvustamiseks. Sellepärast on Struve kaar väga sobiv objekt. Kuid kuna ta ei tohi oma arvamust välja öelda, siis piirdus ta vaid mõningate detailidega. Tema sõnade kohaselt on eriti tähtis objektide seaduslik kaitse, see võib erinevates riikides erinev olla. Seadusest üksi veel ei piisa, peab olema ka hoob nende seaduspiirangute rakendamiseks. **Kuna Tartu on kogu projekti fookuspunkt, siis täheldas ta Tartu Tähetorni kehva seisuga ja ta avaldas lootust, et hoone remont võetakse ette lähitulevikus.**

Kõikidele punktidele peab olema vaba juurdepääs ja need peavad olema varustatud selgitustega lisaks kohalikule keelele veel ka suurtes Euroopa keeltes. Puudustest märkis ta veel ka seda, et praegu puudub punktide regulaarne seire.

Seejärel kannab Pekka Tätilä ette Soome poole koostatud juhtnöörid piireületava monumendi "Struve geodeetiline kaar" rahvusvahelise halduse mehhanismide kohta (koopia aruandele lisatud). Ta paneb ette luua rahvusvaheline koordinatsioonikomitee, kuhu kuuluks üks esindaja igast kümnest riigist, mida Struve kaar läbib. Lisaks sellele on komiteel veel tööorgan, mis koosneks neljast inimesest – üks esindaja Soomest, kui WHC-le taotluse esitanud maalt, üks esindaja Venemaalt, kus on säilinud kõige rohkem dokumente Struve kraadimõõtmise kohta, üks esindaja Eestist, kui kohast, kus Struve projekt alguse sai ja üks esindaja Moldovast, kui konverentsi korraldajalt maalt.

Venemaa esindaja A. Juškevitš püüdis igati suurendada ühelt maalt komiteesse kuuluvate inimeste hulka, kuid see ei õnnestunud.

Siis algasid riikide esindajate ettekanded Struve punktide arvu ja seisundi kohta.

Norra esindaja Bjørn Geirr Harsson teatas, et Norra kavatses esitada neli punkti: 1. Hammerfest, kus juba 1853. aastast seisab monument Struve kraadimõõtmise põhjapoolse otsa tähistamiseks, 2. Lille Reipas, 3. Lodikken ja 4. Baelljasvarri, mis pidi olema laplaste püha mägi. Kõik need punktid on Norras seadusega kaitstud.

Hans-Fredrik Wennström teatas, et Rootsi esitab neli punkti – 1. Perävaara, 2. Pullinki, 3. Jupukka (punkte 2 ja 3 kasutas juba P.L.M. De Maupertuis oma Maa kuju mõõtmistel) ja 4. Pingisvara).

Soome esindaja Pekka Tätilä sõnul esitab Soome kuus punkti: 1. Stuur-oivi, 2. Avasaksa, 3. Alatornio kirik, 4. Puolakka, 5. Porlom II ja 6. Svartvira (asub 25 km kaugusel mandrist Soome lahes).

Venemaa esindaja Vitali Kaptjug andis põhjaliku ülevaate Venemaa ainsa punkti – Mäkipäällys Suursaarel – olukorrast. Punkt on tähistatud, kuid kuna see asub piiritsoonis, siis Kaptjugi sõnade kohaselt saab sinna Venemaa viisa alusel ja pärast vähemalt kolmekuulist ootamist.

Kuna Eesti esindaja Kalev Pärtna kohver jäi Budapesti, siis sai ta esineda vaid lühikese teatega Eesti kolme punkti kohta – kaks Simuna lähedal ja üks Tartu Tähetornis.

Läti esindaja Uldis Freimantals andis põhjaliku ülevaate Läti geodeesia seisust, kuid see, mitu punkti Läti esitab, jäigi selgusetuks.

Leedut esindas Vitalija Jučevičiute, kelle andmetel Leedu esitab kaks Struve punkti, mis juba on tähistatud.

Valgevene esindaja puudus. Moldovat esindas selles küsimuses Maria Ovdii, kelle sõnade kohaselt Moldova tahab esitada kolme punkti, kuid praegu on esitamiseks valmis vaid üks – Rudy külakeses Põhja-Moldovas.

Ukraina esindaja Boris Lepetjuk andis ülevaate Struve kaare lõpp-punkti asukohast ja seisundist. Seal on samasugune kivist sammas kui Norraski. Punktide taastamine neil käib ja plaanis on esitada 4+3 punkti.

Siis tegin mina ettekande Struve suurele kraadimõõtmisele eelnenud projektist, nimelt Liivimaa triangulatsioonist aastatel 1816-1819 (koopia lisatud).

Vitali Kaptjug rääkis Struve kraadimõõtmisega seotud dokumentide otsimisest Venemaa paljudes arhiivides. Seitse aastat kestnud otsingud on nüüdseks lõppenud ja Kaptjugil on täielik kataloog kõikide dokumentide asukohast. Kataloog on jagatud seitsmeks piirkonnaks :

1. Finnmark
2. Lappland
3. Finland
4. Baltimaad
5. Leedu
6. Volõõnia-Podoolia
7. Bessaraabia.

Kõigi nende piirkondade jaoks on antud täpsed aadressid dokumentide asukoha kohta.

Järgmisena oli päevakorras otsuste vastuvõtmine. Enne seda kannab Pekka Tätilä ette oma visiooni, kuidas peaks välja nägema üks kaitstud ja WHC nimekirja kantud Struve punkt. Seal peaks olema marker lühikese teksti, WHC embleemiga, tekstid inglise, prantsuse ja kohalikus keeles. Juurdepääsutee kõrval võiks olla suurem silt põhjalikuma infoga.

Venemaa esindajad tahtsid siltide tekstuaalset koormust oluliselt tõsta, kuid vaidlus lõpetati, sest otsustati, et sellest räägitakse siis, kui Struve punktid on WHC nimekirja võetud.

Soomlaste arvates oleks vaja tingimata punktide koduleht luua ja üldse publiku huvi tõstmisele mõelda.

Pärast kohvipausi võeti otsused vastu (koopiad lisatud). Otsuste oluline osa on see, et moodustatakse

Vaade Soroca kindluse laskeavast Nistrule (Dnestrile) ja Ukraina-poolsele kaldale.

kõigi 10 riigi esindajatest koordinatsioonikomitee ja tegevorganina büroo, kus on neli liiget (eespool mainitud). Lisaks palutakse igal maal ette valmistada detailsed plaanid üldsuse huvi tõstmiseks Struve punktide vastu, samuti ka põhireeglid Struve punktide juurde paigaldatavate selgitavate tahvlite kohta. Otsustati veel korraldada samasisuline konverents järgmisel aastal Soomes ja otsustati tänada kolme inimest, kes Struve kaare populariseerimisega kõige rohkem vaeva on näinud – Jan de Graeve't, Jim Smith'i ja Vitali Kaptjugi. Samuti otsustati tänada konverentsi korraldavat maad – Moldovat.

Konverents lõppes sellega, et Jan de Graeve kommenteeris FIGi sekretäri Jim Smithi tööd kaaremõõtmistest Aafrikas mööda 30. meridiaani ja selle ühendamise katsetest Struve kaarega. Kahjuks pole nendest töödest mitte midagi teada, kuigi vihjeid selles suunas on.

Konverentsi teisel päeval toimus ekskursioon Rudy külakesse, mis asub Chişinăust umbes 180 km põhja

pool. Sealses õunaaias oli eelmisel suvel GPSi ja vanade elanike mälestustele toetudes välja kaevatud Struve punkt. See oli tähistatud terastorudest tehtud kolmnurkse püramiidiga, mille juures oli tahvlike vastava infoga.

Tõnu Viik

Tartu Observatooriumi teadusdirektor

08.10.2004